

Fetörtsblåvinge återfunnen i Stockholms skärgård

Länge trodde vi att fetörtsblåvingen *Scolitantides orion* var utdöd i Stockholms skärgård, men arten har nyligen påträffats på några kalköar i Stockholms mellersta skärgård. Extra glädjande är upptäckten av en tidigare okänd förekomst på Mörtö söder om Nämdö. Även på den klassiska lokalen Munkö kunde ägg av arten påvisas under 2019 – det första bekräftade fyndet på ön på över 30 år!

.....
TEXT: MATS GOTHNIER & MIGUEL JARAMILLO

Gothnier, M. & Jaramillo, M. 2019. Fetörtsblåvinge återfunnen i Stockholms skärgård – Fauna och Flora 114(3): 2–6.

På Naturhistoriska riksmuseet finns flera exemplar av fetörtsblåvinge *Scolitantides orion* som samlats i Stockholmstrakten, till exempel på Ingarö (1886) och Dalarö (1884). Kanske var arten mer utbredd i skärgården på den tiden. På Munkö påträffades fetörtsblåvinge 1923 och sågs därefter regelbundet in på 1980-talet av bland annat Lars Imby. Från 1980 finns även ett tillfälligt fynd av två exemplar på intilliggande Runmarö (Jesper Lind). År 1980 hittade Göran Palmqvist fetörtsblåvinge vid Västergården på Ornö, och under åren 1981–1985 samlade Tim Gibran totalt fyra exemplar vid Svinåker på norra Ornö. Därefter har man flera gånger sökt efter arten på Ornö, men bara en gång har den hittats – vid Västergården i juni 1996 (Anders Björkerling).

Många års fruktlöst letande

För Länsstyrelsens del startade arbetet med fetörtsblåvinge 2006, då vi fick ett nationellt koordineringsansvar för artens åtgärdsprogram (ÅGP). I samband med att entomologen Håkan Elmquist tog fram programmet gjorde vi flera försök att hitta arten på historiska lokaler, men trots många ansträngningar kammade vi noll. Vi blev alltmer desillusionerade. Åren gick, och vi funderade till och med på att överlåta ansvaret för programmet på något annat län. Hemska tankar kan födas ur misslyckanden!

Haha, jag har sett den!

Men den 27 september 2010 publicerade Dagens Nyheter en artikel på sin Namn och Nytt-sida med rubriken ”Haha, jag har sett den”. Här berättade musiksribenten Marcus Boldemann att han observerat fetörtsblåvinge i Stockholms skärgård flera veckor i sträck. Artikeln illustrerades med en snygg bild på en nykläckt fjäril. Vi försökte självklart få Marcus att berätta mer, men det ville han inte. Främst var han orolig för att fjärilen skulle drabbas av insamling. Läget var frustrerande, men samtidigt blev Marcus vår hjälte, som höll liv i drömmen om att få se arten i länet.

♦ Fig. 1. Fetörtsblåvinge *Scolitantides orion*, äggläggande hona på kärleksört. Foto: Miguel Jaramillo

Genombrottet närmar sig

Våren efter Boldemanns notis letade vi efter fjärilen i Nämdö skärgård – en arkipelag med flera kalköar av samma typ som Munkö. Vid ett besök på Uvö började vi snekla på Mörtö som låg strax intill. Geologiska kartan berättade om mäktiga kalkklippor, något som verkar attrahera arten hos oss. Trots igenväxning gav ön redan vid första anblicken intryck av att vara en kulturpräglad mosaikmark med artrika flora. Vi noterade kärleksört, kattfot, Adam och Eva, gräslök, blodrot och tjärblomster i riktiga mängder. Av fjärilar såg vi bland annat ängsnätvinge, storfläckig pärlmorfjäril och apollofjäril. Även om fetörtsblåvinge saknades, var känslan att vi hittat den hemliga ”orion-lokalen”.

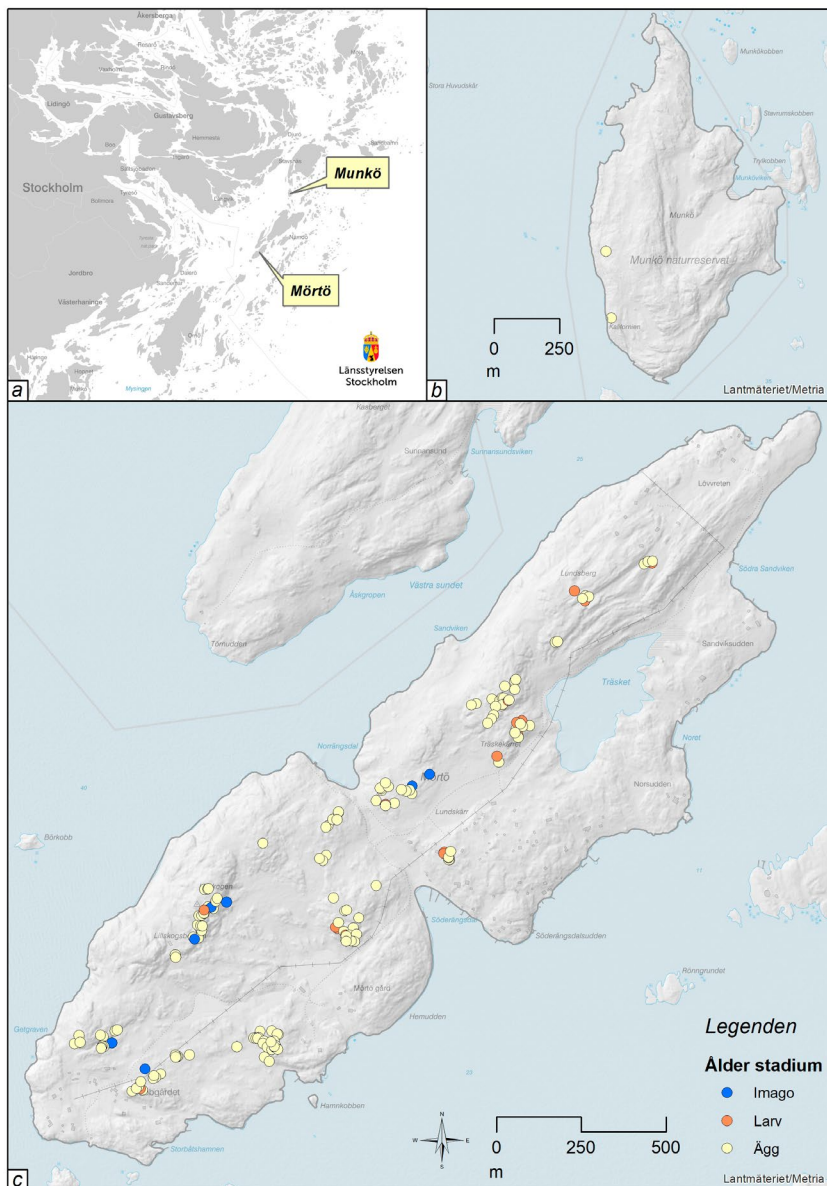
Ödet – som i detta fall stavas dålig budget – ville dock att Länsstyrelsen skulle glömma arten, platsen och till och med glädjen över det första besöket på ön. Vi gick in i en lågintensiv fas vad gällde möjligheten att återfinna fetörtsblåvingen.

Pyttesmå ägg på kärleksört

Ytterligare ett par år förflöt utan att vi fick se arten flyga i länet. Men nu började saker hända. En utvärdering av inventeringsmetoder togs fram 2018 (Länsstyrelsen i Stockholms län 2019). Metoden att inventera ägg på värdväxten kärleksört *Hylotelephium telephium* visade sig vara användbar, inte minst för arter med kort och variabel flygtid. Vit fetknopp *Sedum album* kan också utnyttjas som värdväxt av fetörtsblåvingen,

Fig. 2. Ägg av fetörtsblåvinge på kärleksört. Foto: Miguel Jaramillo

Ett mindre uppdrag bestående av två dagars letande efter fetörtsblåvingens ägg på Mörtö kunde vi ju alltid ha råd med. Uppdraget 2018 gick till Naturföretaget, där Mattias Lif blev stjärnan som öppnade himlen där *orion* flyger. Sammanlagt sågs 85 ägg och 40 larver.

Fetörtsblåvinge på Mörtö 2019

Under 2019 gjorde Länsstyrelsen egna systematiska uppföljningar, som visade att förekomsten av fetörtsblåvinge var både mer utbredd och talrik än vi vågat hoppas. Totalt inräknades nu 154 ägg och 16 larver. Som mest sågs även åtta vuxna fjärilar (imagines) flyga över kalkängarna på Mörtö 2019 (Miguel Jaramillo). Fyndplatserna följer ett högt beläget kalkstråk som går centralt genom ön i nord-sydlig riktning. Förekomsterna är ganska spridda på öns inre höjdparter. Fördelningen av ägg, larver och imagines framgår av kartan till vänster (Fig. 3).

I efterhand har Marcus Boldemann bekräftat att det var på Mörtö han fann fetörtsblåvinge 2010. När förekomsten nu blivit känd berättade han att han

såg *orion* på lokalen även under åren 2011–2013. Åren 2014–2016 lyckades han inte se fetörtsblåvingen, men 2017 var den tillbaka. Boldemann noterade också att några av individer var ovanligt små.

Återfynd på Munkö efter 30 år!

Mörtö ligger 9 kilometer söder om den tidigare klassiska lokalen på Munkö. Även på Munkö påträffades ägg av fetörtsblåvinge 2019, men bara två stycken på

Fig. 3. Karta med fynd av ägg/larver

men eftersom studier (Elmqvist & Carlsson 2013) visat att arten inte verkar vara lika lämplig som värdväxt valde vi att inte leta efter ägg/larver på den.

För ett tränat öga är det ganska lätt att upptäcka de vita äggen på blad och stjälkar av kärleksört. Inventeringen är inte heller beroende av bra väder med sol och värme, och den är dessutom förhållandevis billig.

Utbredning, trend och åtgärdsprogram (ÅGP) för fetörtsblåvinge i Sverige

I Sverige har fetörtsblåvingen *Scolitantides orion* bara två stabila förekomster. Den ena är belägen i branterna längs med Marvikarna i Strängnäs kommun (Srm), och den andra finns vid Bråviken i Norrköpings kommun (Ög). En liten lokal upptäcktes även i Strömstads kommun 2009. Där har arten varit fåtalig de senaste åren. Under 2018 påträffades bara 11 ägg och en larv, trots att närmare tre tusen plantor av kärleksört inspekterades (Länsstyrelsen i Västra Götaland 2019).

Fjärilen är så pass ovanlig att den klassas som Starkt hotad (EN) i den svenska rödlistan. Arten är även hotklassad i Finland, där den är fridlyst, och i Norge. I snart 10 år har det funnits ett nationellt åtgärdsprogram (Elmquist 2011) som haft som främsta syfte att hjälpa arten. De insatser som skett är framför allt borttagning av vegetation för att öka solinstrålningen, och skapande av kontaktytor mellan olika kärnförekomster.

Utplantering av kärleksört i kruka har skett för att försöka stötta beståndet vid Marvikarna. I framtiden kan beteskydd mot rådjur bli aktuellt där värdväxten är fåtalig. Årlig uppföljning är viktigt för att följa populationsutvecklingen och åtgärdernas effekt. Det finns även planer på uppodling av fetörtsblåvinge i fångenskap. Motivet är bland annat att utvärdera om arten föredrar kärleksört eller vit fetknopp som värdväxt. Ett bestånd i fångenskap skulle även kunna förstärka de vilda bestånden om de blir riskabelt individfattiga.

Fig. 4. Miljöbild från de nya lokalerna på Mörtö.
Foto: Giampaolo Cocca

öns västra sida (trots att tusentals plantor av värdväxten kärleksört kontrollerades). Äggen härstammade gissningsvis från en tillfälligt förbiflygande hona. Dessa två plantor kan sedan ha blivit förstörda eller avbetade, så något större genombrott för arten på Munkö förväntar vi oss inte. Men det var i alla fall det första verifierade fyndet på ön på minst 30 år.

Några slutsatser efter inventeringen

- En inventeringsmetod som bygger på observationer av fjärilarnas ägg är mycket tids- och kostnadseffektiv. Detta gäller i synnerhet arter med små populationer såsom fetörtsblåvinge.
- Räkning av ägg ger ett osäkert mått på reproducerande bestånd. En inventering av det flygande beståndet är därför ett viktigt komplement.
- Kärleksört är begärlig för betande djur; på våra lokaler främst rådjur. Mer kunskap om hur detta bete påverkar fetörtsblåvingen behövs. Betydel-

sen av betesskador är antagligen stor – på vissa dellokaler kunde vi se uppemot 50–70 avbetade plantor!

- Preliminära data visar att plantor av kärleksört på exponerade ytor inte behöver vara de mest lämpliga för äggläggning. Möjligen kan riktigt branta partier på lokalerna vara viktiga, eftersom betet försvåras på sådana ytor.
- Igenväxning är än idag ett problem för arten i länet. Studier av 1950- och 60-talskartor påvisar väsentliga förändringar på både Munkö och Mörtö. Insatser med främst försiktig röjning eller bete under rätt period för att stoppa denna utveckling, kommer säkert att gynna fetörtsblåvingen framöver.
- Ett framtida skydd för de värdefulla kalkängarna på Mörtö bör utredas. Munkö är redan naturreservat.

I bergsbranterna ovanför Bråviken i Östergötland finns en av landets få populationer av fetörtsblåvinge. Det gäller att vara försiktig när man letar efter fjärilarna på denna lokal; ofta påträffar man dem utmed järnvägsspåret. Foto: Tomas Carlberg

Framtiden och öppenhet kring fynd

Vi har medvetet valt att publicera de nya förekomsterna helt öppet, trots att det kan innebära ökad risk för slitage och insamling av fjärilar. Vi bedömer ändå att nyttan av öppenhet kring fynden överväger. Vi vädjar dock om att man ska gå varligt fram om man rör sig över kalkängarna i området.

Under den kalla delen av året övervintrar fetörtsblåvingen som puppa, men i slutet av maj kan den åter visa sig som flygande imago. Vi tar tacksamt emot rapporter om förekomster av fetörtsblåvinge på Mörtö och Munkö, gärna även på fler lokaler i Stockholms skärgård.

Tack

Vi vill slutligen tacka Annsofi Andersson för hjälp med transporter, Martin Elmhjäl för fälthjälp och Giampaolo Cocca för fälthjälp och kartor. Håkan Elmquist och Marcus Boldemann tackas för korrek-

tur- och faktagranskning samt för kunskap och idéer om hur arten bäst ska gynnas. ●

Litteratur

- Carlsson, B. & Elmquist, H. 2013. Uppfödning av larver av fetörtsblåvinge på kärleksört och vit fetknopp. – Entomologisk Tidskrift 134(3): 105–109.
- Elmquist, H. 2011. Åtgärdsprogram för fetörtsblåvinge 2011–2015. Naturvårdsverket Rapport 6424.
- Länsstyrelsen i Stockholms län. 2019. Utvärdering av inventeringsmetodik för fetörtsblåvinge. Rapport. Fakta 2019:12.
- Länsstyrelsen i Västra Götalands län. 2019. Uppföljning av fetörtsblåvinge i Västra Götalands län 2018. Rapport 2019:01.

.....
 Mats Gothnier
 E-post: mats.gothnier@lansstyrelsen.se
 Miguel Jaramillo
 E-post: Miguel.jaramillo@lansstyrelsen.se
